

Nikola Visković

KULTURNA ZOOLOGIJA.

ŠTO JE ŽIVOTINJA ČOVJECU I ŠTO JE ČOVJEK ŽIVOTINJI

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.,
429 str.

Kao kod rijetko koje knjige koja se objavljuje kod nas, u ovom je slučaju potrebno najprije istaknuti nekoliko činjenica o autoru, jer *Kulturna zoologija* još jednom potvrđuje njegov nemjerljivi doprinos u polju kojega se tiče ovo djelo. Štoviše, Visković ovom knjigom, kao i svojim prethodnim radovima, ne samo da "daje doprinos" *kulturnoj zoologiji*, nego je on *začetnik* kulturne zoologije kod nas, osoba koja je osmislila tu disciplinu, dala joj prve i presudne poticaje, te ostvarila dosad najznačajnije rezultate u tom području.

Nikola Visković je obrazovanjem i nastavnim djelovanjem pravnik, ali je osvjedočeni erudit i polihistor; autor je nezaobilaznih knjiga u području prava, ali i nekoliko enciklopedijskih djela koja nisu vezana isključivo uz pravnu znanost; znanstvenik je, ali je također publicist i aktivist. Osim toga, Visković je zasigurno jedan od onih koji svojim likom i djelom pružaju skicu za portret angažiranog intelektualca. Viskovićev angažman u velikoj se mjeri ticao upravo *animalističke problematike* kojoj je posvećena i ova knjiga. Svojim javnim zagovaranjem prava životinja, brojnim člancima o toj problematici i, *last but not least*, knjigom *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji* (Književni krug, Split, 1996) Visković je postao ključnom figurom hrvatske *animalistike*, što je izraz koji objedinjuje i teorijske radove i društveni aktivizam i pravno-političku regulaciju "životinjskih pitanja". Vratimo li se petnaestak godina

unatrag, u sredinu devedesetih godina 20. stoljeća, možemo reći da je Viskovićeva autorska radionica bila jedini animalistički relevantan punkt na teorijskoj karti onog doba, a stoga i izvorište domaćeg animalističkog diskursa općenito. Njegovi radovi koji su, od početka devedesetih nadalje, raspravljali o temama iz zooprava, zooetike i kulturne zoologije, kulminirali su u djelu *Životinja i čovjek*, koje predstavlja ne samo fascinantnu dokumentaciju prisutnosti životinja u ljudskoj kulturi, nego i sistematski prikaz područjâ stradanja životinja, te različitih mogućnosti njihove zaštite. Time je Visković inicirao nastanak, razvoj, etabliranje i samoosvještavanje domaćeg animalizma, kako na teorijskom, tako i na aktivističkom planu, a i postojeća pravna regulacija tih pitanja uvelike je zasluga Viskovićeva teorijskog rada i društvenog angažmana. Iako je situacija animalističke teorije i prakse danas kudikamo bolja nego u vrijeme objavljivanja *Životinje i čovjeka* – knjige koja je u međuvremenu postala kulturnom i ostala do danas nenadmašenom – Viskovićevi novi prilozi se i dalje očekuju se s nestrpljenjem, jer igraju ulogu orijentira za domaće animalističke teoretičare i aktiviste.

U tom smislu treba pozdraviti objavljivanje knjige *Kulturna zoologija*, koja je, tematski i strukturno gledajući, pupčanom vrpcom vezana uz djelo *Životinja i čovjek*, pa se može smatrati i njegovom novom verzijom, što nipošto ne govori protiv njezina objavljivanja, i to iz barem dva razloga. S jedne strane, knjiga *Životinja i čovjek* je danas, zbog toga što je izdana prije više od deset godina, i to kod jednog "malog izdavača", gotovo nenabavljiva, a interes za nju i problematiku kojoj je posvećena je kudikamo veći nego u vrijeme njezina

objavljivanja. S druge strane, *Kulturna zoologija* je opsegom mnogo manja od *Životinje i čovjeka* i čini se kao "popularno izdanje" prvoga djela, što bi vjerojatno moglo privući širu čitalačku publiku, dakle i one koji zaziru od enciklopedijskih, "opsežnih i teških" djela. No, glavni argumenti za objavljivanje *Kulturne zoologije* nalazi se ipak u samome djelu.

Kao prvo, knjiga ocrtava, razmatra i definira područje jedne nove discipline, *kulturne zoologije*. U najkraćem, kulturna zoologija nastoji odgovoriti na pitanje "Što je životinja čovjeku, a što je čovjek životinji?". Drugim riječima: kakav položaj (što nikada nije neutralna odredba) životinja zauzima u ljudskoj kulturi, te kakav je utjecaj ljudske kulture, u najširem smislu, na egzistenciju životinjskih vrsta i jedinki? Autor polazi od fundamentalnog uvida, koji je precizirao u jednom intervjuu, da je kultura, u svojoj biti, "odprirođivanje": "Kultura je ljudska stvar, sve ono što čovjek nadograđuje na prirodu, obavezno je mijenjajući ili ništeći, što s modernom tehnologijom ide do neslućenih razmjera. Kultura je time gutanje i uništavanje elementarne, botaničke i zoološke, pa i anorganske prirode; ona je uvijek ono umjetno. Međutim, tu se pojavljuje i jedan veliki paradoks. Čovjek najprije transformira, muči i ništi prirodu, ali odmah zatim isto to vrednuje, odjednom osjeća nostalgiju, osjeća krivnju, osjeća strah, pa je onda na različite načine pokušava zaštititi. Prema tome, kultura nije samo uništavanje prirode, nego i nostalgija za njom, tako da je kultura i jedno i drugo, i uništavanje prirode, i nostalgija i strah koji tome slijede, kao i pokušaj da se prirodu zaštititi." Na tom (prividnom) paradoksu počiva zadaća kul-

turne zoologije: ona dokumentira, istražuje i normira kako ono konstruktivno, tako i ono destruktivno. Kako ističe samo autor na stranicama ove knjige: "Nasuprot toj činjeničnoj sveprisutnosti životinjskog u povijesti čovječanstva (...), za naše vrijeme je ipak karakteristično naglo potiskivanje životinja iz mnogih temeljnih ljudskih djelatnosti – iz rada u poljodjelstvu, zanatstvu i industriji, iz prijevoza, iz odijevanja, iz jezične i likovne i vjerske simbolike, te iz drugih oblasti gdje je životinjsko još donedavno bilo toliko bitno a gdje ga sada zamjenjuju novi tehnički postupci, proizvodi i ideje. Posljedice su toga kako fizičko nestajanje mnogih životinjskih vrsta i rasa što su u prošlosti okruživale čovjeka, tako i činjenica da sve više ljudi životinje općenito doživljava, s izuzetkom svojih ili susjedovih pasa i mačaka, kao nevažna, daleka, apstraktna ili tupa bića, ili pak kao mrske uljeze u vlastitim prostorima, ili kao strane i bizarne izložke zooloških vrtova, a najčešće možda ipak samo preko bifteka i drugih pečenja na tanjuru." Metodološki gledajući, kulturna zoologija, iako je nužno upućena na različite prirodne, društvene i humanističke znanosti, kao i na različita područja umjetnosti i ljudske kulture općenito, nadilazi sva ta područja u jednom sintetičkom, odnosno integrativnom smislu. To autor daje do znanja kad kaže da naočigled brojnih i raznolikih proučavanja povijesti ljudske upotrebe životinja (njihovih tijela, proizvoda i ponašanja, za najrazličitije materijalne i simboličke svrhe), o kojima postoji golema količina etnografskih, ekonomskih i kulturoloških istraživanja, zamjećujemo nedostatak *historijskih i teorijskih sinteza*. Kulturna zoologija uopće, a time i Viskovićeva *Kulturna zoologija*, nudi upravo to.

U tu svrhu, a to navodimo kao drugu stavku u ovoj ocjeni, *Kulturna zoologija*, u skladu s prethodnom definicijom kulturne zoologije, obrađuje različite teme kojima se kulturna zoologija ima baviti: od prisutnosti životinja u različitim segmentima ljudske kulture (u mitologiji, religiji, filozofiji, prirodnim znanostima, sociologiji, povijesti, umjetnosti, jezikoslovlju...), preko ključnih područja stradanja životinja (u kojima je čovjek usavršio i učinio moralno prihvatljivima masovno iskorištavanje, mučenje i ubijanje životinja: od znanstvenih pogona i prehrambene industrije do lova i zooloških vrtova), sve do različitih mogućnosti njihove zaštite (s naglaskom na etiku, pravo i animalistički aktivizam). Pojedine teme ovdje nećemo nabrajati, no treba istaknuti kako poglavlja *Kulturne zoologije* doista obrađuju najširi spektar tema koje se tiču ljudskoga odnosa prema ne-ljudskim životinjama.

Kao treće, Viskovićeva *Kulturna zoologija* pisana je tako da je za čitatelje vrlo "pitka", a opet je "potkovaná" bibliografskim referencama iz mnogih znanstvenih područja i kulture općenito, što treba zahvaliti autorovim širokim interesima i nevjerojatnoj upućenosti u relevantnu literaturu. Balansiranje tih dvaju faktora svjedoči o autorovu teorijskom, spisateljskom i pedagoškom umijeću, koje se pronalazi samo kod iznimnih osoba. Knjiga je, dakle, i zanimljiva i informativna i edukativna, a prije svega je teorijski čvrsto utemeljena.

Kao četvrto, osim što je znanstveno-teorijski zamišljena i izvedena, knjiga je i aktivistički nastrojena. To je, pak, odraz dobro poznatog Viskovićeva stava, koji je poštovao u svim svojim djelima (bilo pravnim ili kulturno-zoologijskim i kulturno-botaničkim), o tročlanoj strukturi

istraživanja i pisanja. Djelo, naime, mora biti jednako utemeljeno i na činjenicama i na vrijednostima i na normama. Jedan smjer istraživanja vodi od autorova primarnog područja, a to je pravo. Postavi li se pitanje nužne pravne zaštite životinja, neizostavno je zapitati se i o etičkoj vrijednosti onoga što se štiti, odnosno o moralnome statusu životinja, čime se dolazi do područja etike (zooetike, bioetike). No, niti pravna niti etička refleksija ne mogu lebdjeti u zrakopraznom prostoru, nego moraju uvijek biti utemeljeni u činjenicama, a to u ovom slučaju pretpostavlja kulturološki (kulturno-zoologijski) rad u užem smislu, tj. prikupljanje, istraživanje i primjereno prezentiranje činjenica. Drugi način promišljanja ove problematike (koji sugerira ova knjiga i koji će čitatelji, s obzirom na strukturu teksta, slijediti) vodi, pak, obrnutim smjerom: od činjenica, preko vrijednosti, do normi. Ali u svakom slučaju, ako se *Kulturnu zoologiju* čita na sve tri razine, te se u daljnjim promišljanjima ove problematike i angažmanu koji se na to nadovezuje, slijedi ovu tročlanu strukturu, mnoge će stvari biti ne samo jasnije, nego će i aktivistički angažman biti učinkovitiji. S obzirom na ugled koji Visković ima među domaćim animalističkim aktivistima, te u dijelu javnosti koji je senzibiliziran za ova pitanja, njegovo je djelo i u tom aspektu unaprijed "osuđeno na uspjeh".

Hrvoje Jurić